

Marian Tadeusz Mencil

Historyczne wyznaczniki polityki Chin wobec regionu Pacyfiku Zachodniego: Zhongguo, huaqiao

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 13, 317-338

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marian Tadeusz Mencil*

Historyczne wyznaczniki polityki Chin wobec regionu Pacyfiku Zachodniego: *Zhongguo, huaqiao*

Region Zachodniego Pacyfiku obejmujący morskie obszary Azji Wschodniej i Azji Południowo-Wschodniej sytuuje się jako najważniejszy obszar tzw. wielkiej strategii¹ Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) głównie z przyczyn geostrategicznych, ekonomicznych, kulturowych, demograficznych i nacjonalistycznych². Jednak nie mniejszy wpływ ujawnia tu także czynnik historyczny związany z sinocentryczną wizją Państwa Środka ukształtowaną w czasach dynastycznych Chin konfucjańskich³, z którą utożsamia się Republika Chin na Tajwanie oraz ChRL⁴ od chwili jej powstania, a nawet jeszcze wcześniej – w czasach wojny domowej. Już w sierpniu 1936 r. Mao Zedong w rozmowie z amerykańskim dziennikarzem Edgarem Snowem, przebywającym wówczas w obo-

* Dr Marian Mencil, Uniwersytet Gdański, Gdańsk
e-mail: jm04@o2.pl

¹ Szerzej w: Ł. Gacek, *Wielka strategia Chin – implikacje dla państw sąsiednich*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo – gospodarka – cywilizacja*, red. J. Nakonieczna, J. Zajączkowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 449–463; J. Rowiński, *Ewolucja polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej (1949 – 2011)*, [w:] *Wielkie przemiany w Chinach. Próba bilansu reform Deng Xiaopinga*, red. K. Gawlikowski, M. Ławacz, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, Warszawa 2012, s. 223–260.

² *Azja Wschodnia jako nowe centrum polityki globalnej*, red. R. Ciastoń, T. Orłowski, I. Bil, Fundacja Amicus Europae, Warszawa 2013, s. 8.

³ Szerzej w: J. Rowiński, J. Pawłowski, *Wizja „państwa” w Chinach. Tradycja a współczesność*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, red. E. Zajdler, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2011, s. 11–35.

⁴ Z. J. Pietraś, *Międzynarodowa rola Chin*, Lublin 1990, s. 109.

zie walczących chińskich komunistów, wskazywał przyszłe cele polityki zagranicznej: *Bezpośrednim zadaniem Chin jest odzyskanie wszystkich utraconych rejonów, a nie tylko obrona swej suwerenności po tej stronie Muru*⁵. W grudniu 1939 r. w pracy *Rewolucja chińska a Komunistyczna Partia Chin* Mao Zedong pisał: *Zadając Chinom porażki militarne, państwa imperialistyczne zagarnęły wiele zależnych od Chin państw i część terytorium chińskiego. Japonia zagarnęła Koreę, wyspy Tajwan, Penghu, Riukiu oraz Port Artur, Anglia – Birnę, Bhutan, Nepal i Hongkong, Francja – Wietnam. I nawet tak małe państwo jak Portugalia zagarnęło Makau (...)*⁶, wyznaczając tym samym kierunki polityki ChRL wobec obszarów zależnych w ubiegłych wiekach od Chin cesarskich.

Do najważniejszych czynników polityki bezpieczeństwa Chin w regionie Morza Wschodniochińskiego zaliczyć należy spór pomiędzy Chinami i Japonią dotyczący suwerenności grupy ośmiu wysepek tworzących archipelag Senkaku zwany też Sento (jap.) lub Diaoyu Liedao (chin.), w skład których wchodzi: Uotsuri Shima (chin. Diaoyu Dao) – największa, zajmująca obszar 3,6 km², Okino Kitaiwa lub Kitakojima (Dabei Xiaodao), Okino Manamiiwa lub Minamikojima (Danan Xiaodao), Tobishio lub Tobise (Felai Dao), Minami Koshima (Nan Xiaodao), Kita Koshima (Bei Xiaodao), Kobisho lub Kubashima (Huang Weiyu) – druga pod względem powierzchni, zajmująca 1,1 km², Sekibi lub Tashojima czy Akao-sho (Chiweiyu). Łączna powierzchnia wysp całego archipelagu Senkaku wynosi około 6,3 km². Wyspy te są niezasiedlone, tworzą zwartą grupę (odległość między nimi wynosi 1,5 – 7 km), położone są około 380 km na wschód od wybrzeży kontynentalnej części Chin, około 130 km na północ od Tajwanu i około 130 km na północ od japońskich wysp Sakishima Gunto⁷.

Bodaj najważniejsze miejsce w polityce bezpieczeństwa ChRL zajmuje obszar Morza Południowochińskiego. Z punktu widzenia tego kraju, spór o jurysdykcję nad nim nie dotyczy tylko ambicji, prestiżu czy terytoriów lądowych. Akwen ten to wielki morski szlak handlowy, przez który przemieszczanych jest ponad 80% całego morskiego transportu towarowego między Chinami, Hongkongiem, Koreą Południową i Japonią a Indiami, Bliskim Wschodem, Afryką, a nawet Europą, o łącznej wartości ponad 5 bln USD. Zatem jego kontrolowa-

⁵ S. G. Jurkow, *Azja w planach Pekinu*, przeł. H. Widłaszewski, Książka i Wiedza, Warszawa 1983, s. 6.

⁶ A. Halimarski, *Chiny w Azji*, [w:] *Chiny a kraje rozwijające się*, red. A. Janicki, I. Szadziwska, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1975, s. 95–96.

⁷ J. Rowiński, *Spory graniczne i konflikty terytorialne w Azji Wschodniej u progu XXI w.*, [w:] *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Stosunki międzynarodowe i gospodarcze. Studia i szkice*, red. K. Gawlikowski, M. Ławacz, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2004, s. 128–129.

nie pozwalałoby sprawować nadzór nad przepływem towarów, a tym samym uzależnić wszystkich zainteresowanych od prowadzonej polityki wraz z możliwością całkowitego odcięcia importu lub eksportu, które tą drogą prowadzą. Ważnym czynnikiem jest także ogromna, osiadła od wielu stuleci w tym regionie chińska diaspora, której roli w kształtowaniu polityki zagranicznej Republiki Chińskiej i Chińskiej Republiki Ludowej nie można pomijać.

Od zakończenia II wojny światowej cały obszar zachodniego Pacyfiku kontrolują Stany Zjednoczone wspierane sojuszem z Japonią, zatem chińskie inwestycje w infrastrukturę wojskową i cywilną, m.in. lądowiska, lotniska, hangary dla samolotów wojskowych, baterie wyrzutni raketowych, nowoczesne latarnie morskie i ośrodki nasłuchu przepływu okrętów podwodnych, rozbudzają emocje podsycane dodatkowo relacjami medialnymi, w tym obawy przed chińskim ekspansjonizmem. Eskalacja napięć nastąpiła wraz z intensyfikacją działalności Chin na spornych obszarach, którą należy łączyć z ogłoszonym w 2013 r. przez prezydenta ChRL Xi Jinpinga przystąpieniem do budowy dwóch Jedwabnych Szlaków, z których jeden miałby przebiegać drogami morskimi, zwłaszcza przez Morze Południowochińskie. Jest zatem oczywiste, że bez kontroli tego obszaru (podlegającego administracyjnie i wojskowo władzom państwowym prowincji Hainan) projekt Xi Jinpinga nie zostanie zrealizowany.

W tym kontekście zrozumiałe wydaje się stanowisko Pekinu odrzucające rozstrzygnięcia trybunału haskiego (choć nieakceptowane przez światową opinię publiczną i międzynarodowe instytucje polityczne) oraz eskalacja działalności inwestycyjnej, szczególnie na wyspach archipelagu Spratly. Pomimo że władze chińskie wskazują na jej cywilny charakter: *Budowle na Spratly i rafach są wielofunkcyjne i, z wyjątkiem koniecznych wojskowych wymagań obronnych, są raczej dostosowane aby służyć wszelkim potrzebom cywilnym (...)*, to jednak amerykańscy specjaliści z Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych (CSIS) jednoznacznie wskazują na ich wojskowe przeznaczenie, co zdają się potwierdzać opublikowane zdjęcia satelitarne⁸.

Z dużym prawdopodobieństwem można wskazać, iż Chiny dążą do całkowitego zablokowania akwenów morskich Morza Południowochińskiego i Morza Wschodniocińskiego przede wszystkim, by zapobiec ewentualnej eksploatacji złóż ropy naftowej przez inne państwa, które mogłyby otrzymać w tym zakresie pomoc Stanów Zjednoczonych. Oba morza stanowią także ważny obszar ze strategiczno-militarnego punktu widzenia Pekinu, a spory terytorialne mogą być wykorzystywane jako narzędzie polityki wewnętrznej Chin, a w szczególności

⁸ USA: *Satelity ujawniły chińskie hangary lotnicze na wyspach Spratly*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,8311,title,USA-Satelity-ujawnily-chinskie-hangary-na-wyspach-Spratly,wid,18459864,wiadomosc.html> (dostęp: 23.09.2016).

ści: kształtowania postaw nacjonalistycznych zorientowanych na konkurencję z Zachodem, budowania platformy społecznej współpracy z Tajwanem, także zainteresowanym rozwiązaniem kwestii spornych wysp na jego korzyść, oraz budowania nastrojów społecznych poprzez odwracanie uwagi od innych problemów, z którymi chińscy przywódcy radzą sobie z trudem (stopniowe hamowanie wzrostu gospodarczego, rosnące dysproporcje ekonomiczne w społeczeństwie, degradacja środowiska naturalnego, problemy demograficzne itp.)⁹.

Problematyka sporu jurysdykcyjnego na Morzu Wschodniochińskim i Południowochińskim jest w dużej mierze konsekwencją decyzji politycznych podejmowanych w ramach regulowania stosunków w środowisku międzynarodowym po II wojnie światowej. 26 VII 1945 r. w deklaracji poczdamskiej określono warunki kapitulacji Japonii, ograniczając obszar jurysdykcji Kraju Kwitnącej Wiśni do czterech głównych wysp – Hokkaido, Honsiu, Kiusiu, Sikoku i uwzględniając także (...) *te mniejsze wyspy, które wskażą sojusznicy*¹⁰. 2 IX 1945 r. na pokładzie zakotwiczonego w Zatoce Tokijskiej pancernika USS „Missouri” przedstawiciele Cesarstwa Japonii (minister spraw zagranicznych Mamoru Shigemitsu i generał Yoshijirō Umezu) oraz Stanów Zjednoczonych (gen. Douglas MacArthur reprezentujący całe siły alianckie i adm. Chester Nimitz), ZSRR (gen. Kuźma Dieriewianko), Chin (gen. Xu Yongchang), Wielkiej Brytanii (adm. Bruce Fraser), Australii (gen. Thomas Blamey), Kanady (płk Lawrence Moore Cosgrave), Francji (gen. Philippe Marie Leclerc), Holandii (adm. Conrad Helfrich) oraz Nowej Zelandii (wicemarsz. Leonard Monk Isitt) podpisali akt bezwarunkowej kapitulacji Japonii, który potwierdzał te ustalenia i inne przyjęte w deklaracji poczdamskiej¹¹. Wraz z archipelagiem Riukiu wysępki Senkaku zostały włączone do obszaru okupowanego przez USA. Japonia utraciła także Formozę i okoliczne wyspy. W grudniu 1969 r. przedstawiciele Waszyngtonu i Tokio rozpoczęli rozmowy w sprawie zwrotu tych wysp, które następnie – na podstawie porozumienia zawartego 17 V 1971 r. przez obie strony – powróciły od 14 V 1972 r. wraz z Okinawą pod jurysdykcję Japonii¹².

Chińczycy nigdy nie pogodzili się z takim stanem rzeczy, uzasadniając, iż to oni odkryli Diaoyu¹³ i sprawowali suwerenność na tym obszarze do 1895 r.,

⁹ *Azja Wschodnia...*, op. cit., s. 32–33.

¹⁰ *Historia dyplomacji 1939 – 1945*, t. IV, red. A. A. Gromyko, I. N. Zimskowa, W. A. Zorina, W. S. Siemienowa, M. A. Charłamowa, przeł. A. Braclawska, N. Zamojska, Książka i Wiedza, Warszawa 1981, s. 709.

¹¹ *Ibidem*, s. 726–727.

¹² J. Rowiński, *Spory graniczne i konflikty terytorialne...*, op. cit., s. 129.

¹³ Strona chińska podnosi, że Diaoyu zostały odkryte przez chińskich żeglarzy w XII w. i służyły jako stałe punkty nawigacyjne chińskim rybakom. Wyspy te od XIII w. stanowiły część szlaku wasalnego królestwa Riukiu i eksploatowane były jako miejsce zbioru ziół leczniczych *shi*

w którym na mocy upokarzającego traktatu z Shimonoseki wyspy te przejęte zostały wraz z Tajwanem i Peskadorami przez Japonię¹⁴. Sinocentryczny pogląd nie pozwala także Chinom zapomnieć, iż także wyspa Okinawa w średniowieczu była wasalnym królestwem płacącym trybut chińskiemu cesarzowi. W XVII w. wraz z sąsiednimi wyspami została zdobyta przez japoński ród Satsuma, a w epoce Meiji włączona do terytorium Cesarstwa Japonii¹⁵. Od końca II wojny światowej Okinawa stanowi miejsce największej i najważniejszej ze strategicznego punktu widzenia lokalizacji sił Stanów Zjednoczonych w regionie Zachodniego Pacyfiku. W 37 bazach zlokalizowanych na wyspie stacjonuje ok. 25 tys. amerykańskich żołnierzy¹⁶, a przede wszystkim VII Flota US Navy, która wielokrotnie podejmowała działania prewencyjne na obszarach Pacyfiku Zachodniego¹⁷.

Z chińskich pisanych źródeł historycznych wynika, że przed ok. 2 tys. lat na terenie Azji Południowo-Wschodniej (Malezji i Indonezji) istniały mające charakter państw organizmy, które utrzymywały relacje z Chinami. Autorzy tych informacji wskazywali na ich lenne relacje z Państwem Środka. Na jednej z wysp wchodzących w skład współczesnej Indonezji odnaleziono chiński tekst poematu opisującego wydarzenia z 45 r. n.e., z którego wynika, że na Sumatrze żyła już w tym okresie chińska kolonia. Można zatem z pełnym przekonaniem stwierdzić, że przed tysiącem lat Chińczycy wykazywali zainteresowanie Azją Południowo-Wschodnią i budowali na tym obszarze swoje wpływy polityczne charakteryzujące się stosunkiem lennym między chińskim cesarzem a niewielkimi księstwami istniejącymi na terenie Indochin, Malajów i Indonezji¹⁸.

Wskazane źródła są historycznym świadectwem chińskiej ekspansji na południe. Badania archeologiczne określają, że rozpoczęła się ona co najmniej tysiąc lat wcześniej. Do początków ery nowożytnej odbywała się szlakiem prowadzącym drogą lądową, zaś migracja Chińczyków z przeludnionych terenów

cong Young, por.: M. Wangrat, *Spór Chin i Japonii o archipelag Senkaku*, „Forum Politologiczne” 2008, t. 8, s. 208.

¹⁴ A. Gwiazda, *Rywalizacja Chin i Japonii w regionie Azji Wschodniej*, <http://geopolityka.net/rywalizacja-chin-i-japonii-w-regionie-azji-wschodniej/> (dostęp: 15.01.2017).

¹⁵ S. Niedziela, *Japońska polityka bezpieczeństwa i obrony wobec wyzwań doby pozimnowojennej*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2014, nr 3(173), s. 103.

¹⁶ J. Szczudlik-Tatar, *Problem bazy Futenma na Okinawie w stosunkach japońsko-amerykańskich*, „Biuletyn PISM” nr 67(675), 28 kwietnia 2010.

¹⁷ Pełną charakterystykę amerykańskich baz na Okinawie przedstawiono w: M. Mizerska-Wrotkowska, *Okinawa – amerykański „lotniskowiec” w Azji Wschodniej*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa...*, op. cit., s. 509–524.

¹⁸ M. W. Meyer, *Southeast Asia (A Brief History)*, O. Littlefield, Adams & Co., New Jersey 1971, za: S. Głąbiński, *Azja patrzy na Chiny*, Książka i Wiedza, Warszawa 1977, s. 23–24.

położonych nad Jangcy na południe kontynentu miała głównie podłoże egzystencjalne. Ludzie przemieszczali się w poszukiwaniu lepszych terenów pod uprawy ryżu. Odkrywane stopniowo obszary Indonezji miały zbliżone warunki klimatyczne, wobec czego mogli oni stosować przyswojone techniki produkcji rolnej, w szczególności ryżu będącego podstawą ich egzystencji¹⁹. Na przełomie starej i nowożytnej ery ustała chińska migracja na południe szlakami lądowymi, zaś rozpoczął się etap przesiedlania się drogą morską, łatwiejszą do pokonania. Migracje rolnicze zastąpiło masowe przemieszczanie się kupców i rybaków. Wyjątkiem od tej pokojowej formy ekspansji były zbrojne wyprawy na ziemie dzisiejszego Wietnamu, które zostały siłą włączone do cesarstwa chińskiego i pozostawały jego częścią od 110 r. p.n.e. do 939 r. n.e.²⁰

Ekspansja Chin na obszarach Azji Południowo-Wschodniej, poza przypadkiem Wietnamu, nie wymagała podejmowania działań militarnych. Region ten był na znacznych obszarach niezorganizowany politycznie, zaś tam, gdzie uformowały się zręby państwowości, dobrowolnie podporządkowywały się one chińskiej zwierzchności, utrzymując z cesarstwem poprawne stosunki. Chiny nie obawiały się z tego kierunku żadnego zagrożenia, zatem Azja Południowo-Wschodnia była terenem naturalnej migracji chińskiej społeczności. W pojęciu Chińczyków był to region uznawany za część Chin, których granice nie były wówczas wyznaczone nawet z przybliżoną dokładnością. Państwo Środka miało zasięg taki jak władza cesarska.

Na początku drugiego tysiąclecia na obszarach Azji Południowo-Wschodniej zaczęło ujawniać się dążenie do usamodzielnienia i wyrwania spod chińskich wpływów, co wywołało próby siłowego ich umocnienia i wyparcia coraz silniej oddziałującego wpływu kulturowego i religijnego Indii. W XIII w. Kubilaj-chan wyprawił zbrojną ekspedycję, która objęła Tajlandię, Birmę, Malaje i drogą morską dotarła do Jawy. Chiny nie zdołały jednak włączyć żadnego z tych krajów do cesarstwa i poprzestały na zaakcentowaniu swojej politycznej dominacji w tym regionie, której jej efektem była kolejna wielka fala chińskiej migracji w tym kierunku²¹.

Około 100 lat później cesarze dynastii Ming uznali, że w interesie Chin leży utrzymanie wpływów i dominacji w Azji Południowo-Wschodniej, dostrzegając

¹⁹ P. Picquart, *Imperium chińskie. Historia i teraźniejszość chińskiej diaspory*, przeł. I. Kałużyńska, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2006, s. 25–27.

²⁰ I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949 – 1976*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995, s. 32–34.

²¹ J. Man, *Kubilaj-Chan. Władca największego imperium w dziejach*, przeł. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2007, s. 235 i n.

rosnące w tym regionie zagrożenie ze strony sił wewnętrznych i zwiększające się wpływy Indii. W latach 1405 – 1433 podjęto decyzję o wysłaniu na te tereny ekspedycji morskich pod dowództwem Zheng He, świętego żeglarza, dowódcy i organizatora, który rozumiał znaczenie morza i potęgi morskiej w polityce państwa. Zheng założył w Malakce na Malajach bazę morską Chin, skąd przez kilkadziesiąt lat chińskie okręty utrzymywały rejon Mórz Południowych w posłuszeństwie wobec Pekinu. Wielu lokalnych władców na Malajach, w Birmie i innych rejonach Azji Południowo-Wschodniej uznało się za wasali Mingów²².

Jednak w połowie XV w. Mingowie podjęli decyzję o zakończeniu działalności państwa na obszarach morskich. Pod wpływem zagrożenia ze strony północnych koczowników przenieśli środek ciężkości polityki obronnej państwa na utrzymanie bezpieczeństwa północnych rubieży jego części lądowej. Pekin na wiele kolejnych wieków utracił szansę na objęcie pełną władzą całego regionu Azji Południowo-Wschodniej, w tym Mórz Wschodniochińskiego i Południowochińskiego. Oceniając tę sytuację, historycy wskazują: *Fakt, że dwór dynastii Mingów zarzucił politykę, której początki były dla Chin tak obiecujące, miał fundamentalne znaczenie dla całej dalszej historii wpływów chińskich w Azji Południowo-Wschodniej. (...) Na terytoriach tych można było z łatwością zaprowadzić władzę chińską oraz zasiedlić je chińskimi kolonistami. Nastąpiłby więc ten sam proces, jaki miał miejsce w rejonach współczesnych Chin południowych. W ten sposób znaczna część Azji Południowo-Wschodniej weszłaby w skład chińskiego cesarstwa, a w krajach, nad którymi by nie osiągnięto bezpośredniej władzy cesarskiej, miejscowe kolonie chińskie czułyby pomoc i opiekę, umacniając się i rozszerzając swoje wpływy*²³.

Na przełomie XVII i XVIII w. migracja chińska w kierunku Azji Południowo-Wschodniej zaczęła nabierać charakteru politycznego. Wiązało się to z przejściem władzy przez dynastię mandżurską, która realizowała podbój południowych Chin. Zdecydowana większość społeczności chińskiej w Azji Południowo-Wschodniej pochodziła z południowej części Chin, utrzymywała kontakty z krajem i stanowiła opozycję wobec panującej dynastii Qing. Wśród chińskiej diaspory nastąpiły zjawiska kształtujące jej charakter do czasów współczesnych. Społeczność ta zaczęła angażować się w sprawy polityczne Chin, równocześnie odgradzając się od życia społeczno-politycznego krajów swojego zamieszkania. Zaczęły nabierać znaczenia tzw. tajne stowarzyszenia, wywodzące się z takich samych organizacji działających w Chinach, powoła-

²² C. P. Fitzgerald, *Chiny. Zarys historii kultury*, przeł. A. Bogdański, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974, s. 451–455.

²³ C. P. Fitzgerald, *The Third China*, Donald Moore Press Ltd., Singapore 1969, s. 10–11, za: S. Głąbiński, op. cit., s. 28.

nych do zwalczania dynastii Qingów i przywrócenia Mingów. Stowarzyszenia te były przez wieki jedynymi organizacjami Chińczyków w Azji Południowo-Wschodniej, jedynym łącznikiem między nimi a krajem, jedyną platformą ich aktywności kulturowo-cywilizacyjnej²⁴.

Wraz z ekspansją zachodniego kolonializmu w regionie Azji Południowo-Wschodniej, którą rozpoczęli w XV w. Portugalczycy, Hiszpanie i Holendrzy²⁵, słabły chińskie wpływy w tym regionie i ostatecznie Państwo Środka nie wzięło udziału w jego podziale. Proces kolonizowania Azji Południowo-Wschodniej przez państwa Zachodu nie spotkał się ze skutecznym oporem Chin. W 1857 r. Francuzi rozpoczęli polityczny i militarny podbój Wietnamu, który zakończyli w 1887 r., rozciągając jednocześnie swój protektorat nad Laosem i Kambodżą. Anglicy przystąpili do podboju Birmy w 1784 r., a zakończyli go w 1852 r., czyniąc potem ten kraj brytyjską prowincją skolonizowanych Indii. Przekształcaniu Malajów w kolonię brytyjską towarzyszyły wojny z Portugalią, Holandią oraz miejscowymi sułtanami, zakończone w 1867 r.²⁶

Filipiny jako pierwszy kraj regionu utraciły wolność i około 1580 r. stały się formalnie kolonią hiszpańską²⁷. Pierwsze statki holenderskie dotarły do Jawy w 1596 r., po czym rozpoczął się trwający blisko dwa wieki okres podboju przerwanej wojnami między Holendrami i Anglikami. W 1854 r. parlament holenderski proklamował tereny współczesnej Indonezji kolonią holenderską²⁸. Jedynym krajem, który utrzymał w tym okresie formalną niepodległość i zachował własny mechanizm państwowy, była Tajlandia. Stało się to głównie z powodu konfliktu brytyjsko-francuskiego o rozszerzenie na ten kraj swoich wpływów²⁹.

Początkowo chińscy migranci żyjący na kolonizowanych przez Europejczyków terenach odnosili się do nich dość obojętnie. Izolowali się od autochtonicznego społeczeństwa, zainteresowani byli krajem pochodzenia i procesami politycznymi zachodzącymi w Chinach. Władza kolonizatorów nie ograniczała ich w żadnej sferze życia publicznego, a rozwijający się handel i potencjał gospodarczy przyczyniał się do wzrostu zapotrzebowania na siłę roboczą i zwiększanie się poziomu zamożności. Chińczycy nie wtrącali się do polityki kolonial-

²⁴ K. Tomala, *Emigracja chińska w Azji Południowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1981, s. 42–47, 96–101.

²⁵ Szerzej w: J. Kieniewicz, *Portugalczycy w Azji XV – XX wiek*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.

²⁶ K. M. Panikkar, *Azja a dominacja Zachodu 1498 – 1945*, przeł. K. Kęplicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972, s. 196–211.

²⁷ *Ibidem*, s. 81–83.

²⁸ *Ibidem*, s. 57–59.

²⁹ *Ibidem*, s. 197–200.

nej, nie przeciwstawiali się wprowadzanemu łaadowi prawnemu i byli zdecydowanie lepszą siłą roboczą od lokalnej ludności. Opanowali z czasem niemal cały handel w regionie Azji Południowo-Wschodniej oraz kilka gałęzi miejscowej gospodarki, m.in. kopalnie cyny na Malajach. Od połowy XIX w. bogatsi Chińczycy zaczęli nawet dawać dowody coraz większego zainteresowania umacnianiem władzy kolonialnej, widząc w niej gwaranta stabilności, ich pozycji i bezpieczeństwa majątków. Inaczej przedstawiała się sytuacja chińskiej biedoty na emigracji, dla której jedyną szansą poprawy własnej sytuacji stała się aktywność w tajnych stowarzyszeniach zasilonych falą uchodźców z Chin, która napłynęła na południe po upadku powstania Tajpingów³⁰.

Na przełomie XIX i XX w. chińska emigracja stała się ważną siłą narastającego w Chinach ruchu rewolucyjnego skierowanego przeciwko władzy Qingów, dążącego do utworzenia republiki. Chińczycy z Malajów, Indochin, Sumatry, Filipin i innych wysp Zachodniego Pacyfiku nie uczestniczyli do tej pory w żadnym ruchu politycznym. Nie mając dotychczas żadnych wyraźnych i realnych celów politycznych, w krótkim czasie znaleźli się w głównym nurcie działalności rewolucyjnej³¹.

W tym też okresie kształtowały się zręby nacjonalistycznej polityki Chin wobec *huaqiao* (Chińczyków żyjących poza granicami swego kraju) osiedlonych w krajach Azji Południowo-Wschodniej. Rozwijana w XX w. przez maoistowskie władze Chińskiej Republiki Ludowej, polityka ta prowadziła do poczucia strachu w tych krajach, powstania i narastania nastrojów antychińskich. 10 IX 1980 r., podczas trzeciego posiedzenia V Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, przyjęto ustawę o obywatelstwie, która nie wносиła żadnych nowych elementów do polityki państwa wobec „zagranicznych Chińczyków”. Kontynuowała politykę ChRL przyjętą w 1955 r. Pomimo że w jej art. 9. umieszczono zapis, iż osoby, które nabyły obywatelstwo innego kraju, automatycznie tracą chińskie, to jednak silne wpływy tradycji *huaqiao* każą uznawać całą chińską diasporę za „Chińczyków zagranicznych”³².

W 1911 r. obalono w Chinach cesarstwo i utworzono republikę. Zaczęła formować się władza, której sprzyjała chińska emigracja, zwłaszcza zamieszkująca Azję Południowo-Wschodnią. Popierając przez kolejne lata Partię Narodową – Guomindang, diaspora stanowiła jedno z ważniejszych źródeł jej finansowania i propagandy, a z jej szeregów wywodziło się wielu czołowych działaczy guomindangowskich, m.in. Sun Zhongshan (Sun Yat-sen). Nacjonalistycz-

³⁰ Szerzej w: N. S. Sikorski, *Mafie chińskie*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1984; Por. K. Tomala, op. cit., s. 56–62, 77–79.

³¹ S. Głąbiński, op. cit., s. 32–33.

³² K. Tomala, op. cit., s. 27–28.

ny rząd chiński uważał się za pełnoprawnego przedstawiciela wszystkich Chińczyków i stworzył aparat mający służyć tej reprezentacji. W Nanjingu (Nankin), ówczesnej stolicy Republiki Chińskiej, powołano Ministerstwo Zamorskich Chińczyków, a w krajach Azji Południowo-Wschodniej, czyli na Malajach, Jawie i Sumatrze oraz na Filipinach otwarto chińskie urzędy konsularne, których głównym zadaniem było reprezentowanie interesów miejscowych społeczności chińskich. Guomindang utworzył tym samym platformę politycznego działania „zagranicznych Chińczyków”, którzy masowo wstępowali w jego szeregi, czemu sprzyjało nadanie przez Nanjing formy prawnej koncepcji, zgodnie z którą każdy Chińczyk, bez względu na miejsce zamieszkania, jest obywatelem Chin. Ogromna rzesza Chińczyków osiedlonych w krajach Azji Południowo-Wschodniej przez sam fakt swojego pochodzenia mogła otrzymać status obywateli Republiki Chińskiej mających prawo uczestniczenia w wyborach oraz życiu politycznym ojczystego kraju i swobodnego prowadzenia na terenie Chin działalności gospodarczej³³.

Zorganizowani instytucjonalnie i wspierani przez ogromny kraj „zamorscy Chińczycy” stanowili siłę, z którą musiały liczyć się władze kolonialne wprowadzające w efekcie różnego rodzaju restrykcje. Na Filipinach, podporządkowanych od 1898 r. USA, wprowadzono zakaz przyjmowania chińskich migrantów (w samych Stanach Zjednoczonych wprowadzono zakaz ich wjazdu w 1882 r.³⁴). W koloniach brytyjskich, w szczególności na Malajach, zabroniono Chińczykom wszelkiej działalności politycznej i nakazano rozwiązanie lokalnych struktur Guomindangu. W koloniach holenderskich ograniczono przyjazdy emigrantów, a Chińczykom zakazano posiadania ziemi. Wobec tych działań rząd Republiki Chińskiej był bezsilny, co jednak nie wpłynęło na osłabienie poczucia solidarności chińskiej emigracji i wzrost antychińskich nastrojów wśród rdzennej ludności krajów regionu. Chińczycy zawsze pozostawali wyalienowani, nie przejmowali cech społeczeństw, w których żyli, nie identyfikowali swoich interesów z ich interesami, a wreszcie formowali quazi-odmienną klasę społeczną. Ponieważ z reguły emigrowali ludzie najzdolniejsi, najbardziej rzutcy i przedsiębiorczy, którzy byli cierpliwi, pracowitsi i na ogół zdolniejsi, zatem przeważnie szybciej dorabiali się i żyli na wyższym poziomie niż miejscowa ludność.

Zajęcie przez Japonię w 1931 r. północno-wschodnich Chin, a następnie rozpoczęcie w 1937 r. wojny japońsko-chińskiej, uwolniło wśród „zagranicz-

³³ Ibidem, s. 107–117.

³⁴ *Oni budowali Amerykę*, <http://www.dziennik.com/publicystyka/arttykul/oni-budowali-ameryke> (dostęp: 5.12.2016).

nych Chińczyków” nastroje nacjonalistyczne. Już w 1931 r. rozpoczęli oni pierwsze zbiórki pieniędzy i darów na cele obronne Chin. Prowadzono zakup broni i propagandę antyjapońską, ogłoszono bojkot towarów japońskich, co uderzyło w japońską gospodarkę. Niemal cały handel regionu Azji Południowo-Wschodniej, nawet jeśli nie znajdował się bezpośrednio w rękach chińskich, był przez Chińczyków kontrolowany³⁵.

Nie zdołało to powstrzymać inwazji japońskiej. W ciągu pięciu miesięcy od ataku na Pearl Harbor Japończycy zajęli cały region Azji Południowo-Wschodniej i przystąpili do realizacji polityki eliminacji Chińczyków. Osoby uczestniczące w działalności politycznej, którym nie udało się ukryć, zostały aresztowane i internowane, a działalność wszystkich chińskich organizacji została zakazana. Tam gdzie to było możliwe, Japończycy ograniczali działalność gospodarczą Chińczyków, konfiskując większe majątki, zabraniając pośredniczenia w handlu zagranicznym, zamrażając konta bankowe wszystkich chińskich firm i przedsiębiorstw. W konsekwencji tej działalności, nawet te grupy chińskich emigrantów, którzy dotychczas nie wykazywali politycznej aktywności, rozpoczęły poszukiwania kontaktów ze środowiskami i ugrupowaniami antyjapońskimi, stając się naturalnymi sojusznikami aliantów. Tworzyły lokalne ośrodki ruchu oporu i współpracowały z inspirowanymi przez chińskich komunistów organizacjami antykolonialnymi, organizując w wielu miejscach oddziały bojowe, dywersyjne i wywiadowcze³⁶.

Po zakończeniu II wojny światowej zdecydowana większość Chińczyków osiadłych w regionie Azji Południowo-Wschodniej jednoznacznie sprzyjała Komunistycznej Partii Chin (KPCh), co było konsekwencją rozbudzonych postaw nacjonalistycznych ukierunkowanych na antyimperializm. Dodatkowo nastroje kreowała wizja utworzenia potężnego, zjednoczonego państwa chińskiego. „Zagraniczni Chińczycy” ulegali mitowi Komunistycznej Partii Chin i jej przywódców – nieprzejednanych bojowników z japońskim okupantem, gorących patriotów. Budowano przy tym mit skompromitowanego, przegranego i skorumpowanego Guomindangu, który zawiódł ich nadzieje. Zgodnie z tą projekcją, to KPCh „z woli Nieba” usunęła Guomindang i przejęła „niebiański mandat”, zatem zgodnie z tradycją w pełni legalnie objęła władzę w Chinach, ustanawiając kolejną panującą dynastię. Po tym, jak w 1949 r. Mao Zedong proklamował powstanie Chińskiej Republiki Ludowej, szybko odbudowano relacje między chińską emigracją a krajem ich przodków. Pomimo obowiązujących zakazów i izolacji ChRL, wbrew propagandzie Guomindangu do Chin

³⁵ K. Tomala, op. cit., s. 118–141.

³⁶ S. Głębiński, op. cit., s. 42–45.

płynęła rzeka pieniędzy pochodzących od „zagranicznych Chińczyków”. Wznowiono ruch osobowy przez Hongkong, a chińska diaspora żywo interesowała się wydarzeniami i procesami zachodzącymi w Chinach kontynentalnych³⁷.

Emigranci pozostawali także w obszarze zainteresowań władz ChRL, które wzorem poprzedników uważały się za przedstawicieli interesów wszystkich Chińczyków bez względu na ich miejsce zamieszkania. Guomindangowskie ministerstwo zastąpiła zinstytucjonalizowana Komisja ds. Zagranicznych Chińczyków na prawach resortu, podlegająca bezpośrednio premierowi. Wprowadzono pakiet zasad i przepisów prawnych regulujących stosunki Chin z diasporą. Rząd ChRL, dając dowód zainteresowania chińską emigracją, wielokrotnie podejmował tę problematykę podczas rozmów i pertraktacji z państwami, w których zamieszkiwały chińskie społeczności³⁸.

Już po proklamowaniu ChRL, podczas posiedzenia Komisji Wojskowej Komitetu Centralnego KPCh we wrześniu 1958 r., Mao Zedong wskazał kierunki chińskiej ekspansji: *Obecnie Ocean Spokojny nie jest w rzeczywistości taki spokojny. W przyszłości, gdy znajdzie się pod naszą kontrolą, będzie można go uznać za spokojny (...). W okresie kilku dziesiątków lat na pewno zbudujemy wielkie imperium i będziemy gotowi do lądowania w Japonii, na Filipinach, w San Francisco*³⁹, a Lin Biao dodał: *Na pewno zbudujemy wielkie okręty i będziemy gotowi do wysadzenia desantu w Japonii, na Filipinach, w San Francisco*⁴⁰. Koncepcję polityki ChRL w regionie Azji i Pacyfiku pogłębił Mao Zedong na posiedzeniu Biura Politycznego KC KPCh w sierpniu 1965 r., kiedy powiedział: *Musimy koniecznie zdobyć Azję Południowo-Wschodnią, włączając w to Wietnam Południowy, Tajlandię, Birmę, Malezję, Singapur; wobec Kambodży należy zachować zasady pokojowego współistnienia (...). Taki rejon jak Azja Południowo-Wschodnia jest niezwykle bogaty, znajduje się tam bardzo wiele bogactw naturalnych i ze wszech miar zasługuje na poniesienie kosztów, aby go opanować. (...) Po opanowaniu Azji Południowo-Wschodniej nasze siły w tym rejonie będziemy mogli powiększyć. Wówczas będziemy mieli własną siłę stanowiącą przeciwwagę bloku radziecko-wschodnioeuropejskiego. Wiatr ze Wschodu będzie miał przewagę nad wiatrem zachodnim*⁴¹. Pomimo że obie wypowiedzi Mao zaprezentował podczas zamkniętych obrad i skierowane one były do węż-

³⁷ K. Tomala, op. cit., s. 190–196.

³⁸ Ibidem, s. 197–212.

³⁹ A. Halimarski, *Trzy kręgi polityki zagranicznej Chin*, Książka i Wiedza, Warszawa 1982, s. 96.

⁴⁰ Idem, *Chiny w Azji...*, op. cit., s. 97.

⁴¹ Ibidem, s. 97.

skiego grona odbiorców, miały odpowiednią wagę i doniosłość sięgające czasów najnowszych. Odzwierciedlały ówczesne stanowisko KPCh i usprawiedliwiały działania uzasadnione m.in. „względami bezpieczeństwa narodowego”, „historycznymi prawami Chin”, „poparciem dla rewolucji”, „walką z hegemonizmem”, „szczególną odpowiedzialnością Chin za pokój w Azji”.

Roszczenia terytorialne ChRL przedstawiono po raz pierwszy w wydanym w 1954 r. podręczniku szkolnym zawierającym mapę „terytoriów utraconych przez Chiny”, wśród których wskazano m.in.: Wietnam, Laos, Kampuczę, Tajlandię, Birmę, Malezję, Nepal, Butan, Koreę oraz części terytoriów Afganistanu, Indii, Japonii i Związku Radzieckiego⁴². Roszczenia Chin do akwenu Morza Południowochińskiego dotyczyły obszarów o powierzchni 4 mln km²; innym państwom przybrzeżnym przyznano prawo do zaledwie 12-milowego pasa wód terytorialnych⁴³. Rejestr „terytoriów utraconych” ChRL nawiązywał wprost do rejestru opracowanego przez polityków Guomindangu jeszcze w latach 20. XX w.⁴⁴

Chińskie roszczenia terytorialne były i są jednym z głównych elementów polityki zagranicznej Pekinu. Wynikają one ze sformułowanej wiele wieków temu, pod wpływem konfucjanizmu, koncepcji Państwa Środka (*Zhongguo*)⁴⁵, zgodnie z którą stosunki Chin z krajami czy państwami sąsiadującymi budowane były na podstawie wyobrażenia o wielkości i centralnym położeniu Chin⁴⁶, o wyższości kulturowo-cywilizacyjnej narodu chińskiego nad wszystkimi narodami świata. Już na przełomie starej i nowej ery takie podejście ujawniało stanowisko ówczesnych władz dynastii Han wobec przywódców koczowniczych plemion Xiongnu stanowiących trwałe zagrożenie północnych obszarów Państwa Środka: *Han włada za pomocą siły i wierności, stojąc na czele wszystkich*

⁴² J. Lobman, *Stosunki między Chinami a Wietnamem*, [w:] *Pekin – dyplomacja i polityka. Szkice o chińskiej polityce zagranicznej*, red. A. Halimarski, J. Lobman, Z. Podlaski, Książka i Wiedza, Warszawa 1982, s. 310.

⁴³ S. G. Jurkow, op. cit., s. 21.

⁴⁴ W. S. Olgin, *Ekspansjonizm w polityce granicznej Pekinu*, [w:] *Ekspansjonizm terytorialny maoistowskich Chin*, red. H. Majska, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1976, s. 15.

⁴⁵ Szerzej w: K. Sarek, *Z mandatu Nieba. Podstawy sprawowania władzy politycznej w dawnych i współczesnych Chinach*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków...*, op. cit., s. 35–58; T. Widłak, *Sino-centryczny system międzynarodowy*, [w:] *Chiny w oczach Polaków. Księga jubileuszowa z okazji 60-lecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską a Chińską Republiką Ludową*, red. J. Włodarski, K. Zeidler, M. Burdelski, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010, s. 451–467.

⁴⁶ Zarówno geograficznym, jak również kulturowo-cywilizacyjnym.

państw. Wszyscy żyjący pod Słońcem i Księżycem są jego sługami⁴⁷. Jednak w stosunkach z barbarzyńcami Chin dynastii Han wykazywały daleko posunięte cechy pacyfistyczne: *Cesarz nie rządzi barbarzyńcami. Ci, którzy przyjdą do niego, nie będą odrzuceni, a tych, którzy odejdą, nie będzie ścigał*⁴⁸. Chiny XXI w. są zdecydowanie bardziej radykalne w postępowaniu z najbliższym światem zewnętrznym.

Sinocentryczny kult Państwa Środka – centrum świata – mógł powstać dlatego, że już 2 tys. lat temu na terytorium Chin wykształciła się cywilizacja wywierająca potężny wpływ na sąsiadujące z nimi narody stojące na niższym stopniu rozwoju społecznego i kulturalnego. W percepcji Chińczyków, wychowywanych z pokolenia na pokolenie na zasadach konfucjańskich, wszystkie narody pozostające poza konfucjańską cywilizacją były barbarzyńskie. Narody ulegające bezpośrednio oddziaływaniu cywilizacji chińskiej uznawano za swojego rodzaju „kandydatów na Chińczyków”⁴⁹.

Doktryna Chin konfucjańskich dotycząca granic była funkcją dwóch czynników. Po pierwsze, z punktu widzenia kanonów konfucjańskich, w pojęciu *tianxia* (to co pod Niebem) mieściły się nie tylko Chiny, ale także ziemie zasiedlone przez narody niechińskie, barbarzyńców, którzy z powodu swego barbarzyństwa byli wasalami *Tianzi* (Syna Nieba) – cesarza Chin. Od starożytności cały „podniebny” obszar dzielił się na wiele tzw. obszarów podporządkowania – *fu*. W ten sposób z oficjalnego punktu widzenia prezentowanego we wszystkich kronikach dynastycznych i zapisów historycznych wynika, że granica to linia między cywilizowanymi Chinami a barbarzyńskimi wasalami cesarza. Koncepcja ta nie miała jednak większego znaczenia, ponieważ były to tylko granice wewnętrzne („podniebne” posiadłości Syna Nieba)⁵⁰. Po drugie, miały one głównie praktyczne znaczenie, bowiem oddzielały ziemie, z których otrzymywano daninę i ściągano podatki. Równocześnie administracja cesarska musiała podejmować wszelkie środki przeciwdziałania napaściom barbarzyńskich sąsiadów wasali i bronić granic państwa. Jednak obronie podlegały tylko własne granice Chin, a nie tych ziem, które powszechnie uważane były w Chinach za tzw. posiadłości chińskie. Dowodem takiego podejścia do kwestii granic jest Wielki Mur Chiński, którego lokalizacja nie była uważana jako wyznacznik

⁴⁷ J. D. Kostikow, *Wielkomocarstwowe ambicje a polityka graniczna kierownictwa pekińskiego*, [w:] *Ekspansjonizm terytorialny...*, op. cit., s. 37.

⁴⁸ H. Kissinger, *O Chinach*, przeł. M. Komorowska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2014, s. 38.

⁴⁹ J. D. Kostikow, op. cit., s. 32.

⁵⁰ F. Braudel, *Gramatyka cywilizacji*, przeł. H. Igalson-Tygielska, Oficyna Naukowa, Warszawa 2006, s. 197–204.

przebiegu granic. Zabezpieczał on jedynie tereny Chin właściwych przed agresją barbarzyńców z północy⁵¹.

Potwierdzeniem kontynuacji polityki zagranicznej Chin dynastycznych może być chociażby dokument MSZ ChRL z 8 X 1969 r. opublikowany tuż przed rozpoczęciem chińsko-radzieckich rozmów w kwestii delimitacji granic, w którym przedstawiono interpretację kształtowania terytorium Państwa Środka: *Już przed dwoma tysiącami lat Chiny stały się jednym wielonarodowym państwem. I Chiny zawsze istniały na świecie jako państwo wielonarodowe, niezależnie od tego, jak zmieniały się kolejno feudalne dynastie i jaka narodowość rządziła w kraju*⁵².

W okresie „rewolucji kulturalnej” myśl o podporządkowaniu obszarów uznanych za utracone głoszono otwarcie: *Naród chiński jest pod względem moralnym gotów walczyć o odzyskanie utraconych terytoriów należących ongiś do Chin*⁵³. Pomimo że Chiny w tym czasie nie dysponowały odpowiednim potencjałem militarnym, zdolnym do przeciwstawienia się amerykańskiej dominacji na morskich akwenach Azji i Pacyfiku, taka retoryka silnie oddziaływała na chińskie społeczeństwo, przyczyniając się do wzrostu nastrojów nacjonalistycznych. Podejmowano także próby oddziaływania poprzez ideologię na społeczeństwa innych państw. We wrześniu 1963 r., podczas spotkania przedstawicieli czterech partii komunistycznych – Wietnamu, Chin, Indonezji i Laosu w Kontonie, premier ChRL Zhou Enlai sugerował: *Nasz kraj jest wielkim krajem, ale nie mamy możliwości wyjścia na zewnątrz. Dlatego mamy nadzieję, że Partia Pracujących Wietnamu pomoże utorować drogę do Azji Południowo-Wschodniej*⁵⁴. Z braku argumentu siły Pekin stosował inne techniki, głównie dyplomację ideologiczną ukierunkowaną na wywołanie chaosu w sprawach terytorialno-granicznych: podsycił roszczenia Japonii do czterech Wysp Kurylskich, popierał konfrontację Indonezji z Malezją i Singapurem, sprowokował wojnę polpotowców z Wietnamem, spekulował w sporze między Pekinem a Indiami dotyczącym podziału wód Gangesu. *Wielki chaos jest dla narodów rzeczą dobrą, a nie złą* – tak Zhou Enlai podczas obrad X Zjazdu KPCh komentował rozwój sytuacji międzynarodowej, wychodząc z założenia, że w warun-

⁵¹ Por. M. T. Mencil, *Chińska Republika Ludowa jako współczesny podmiot środowiska międzynarodowego*, T. I. *Uwarunkowania*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, s. 75, 176–178.

⁵² S. G. Jurkow, op. cit., s. 15.

⁵³ Ibidem, s. 17.

⁵⁴ Ibidem, s. 20.

kach światowego zamętu wybuchną wojny, a Chinom łatwiej będzie w tych warunkach przystąpić do realizacji własnych celów⁵⁵.

Pierwsze działania polityczne wobec obszarów położonych na Morzu Południowochińskim podjął jeszcze rząd guomindangowski Republiki Chin, arbitralnie ogłaszając 1 XII 1948 r. linię demarkacyjną składającą się z „jedenastu kresek”, wyznaczającą obszar chińskiej jurysdykcji w tym rejonie. Dwa lata później, szef rządu ChRL Zhou Enlai dokonał jej rewizji, zastępując ją „linią dziewięciu kresek”⁵⁶.

W latach 1968 – 1969 odkryto złoża ropy naftowej wzdłuż olbrzymiego łuku pod dnem Morza Żółtego oraz Wschodniocińskiego i Południowochińskiego, co uruchomiło natychmiastowe działania chińskiej dyplomacji i wysunięcie przez Pekin nowych pretensji do wielu wysp i odcinków szelfu od Cieśniny Koreańskiej aż do Azji Południowo-Wschodniej. Z początkiem lat 70. XX w. Pekin rozszerzył roszczenia na objęte kontrolą Japonii Wyspy Senkaku (Diaoyutai Qundao) na Morzu Wschodniocińskim⁵⁷, a 19 I 1974 r. marynarka wojenna Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (ChALW) dokonała desantu na południowowietnamski archipelag Wysp Paracelskich (Xisha Qundao), zaskakując i zmuszając do wycofania się stacjonujące tam oddziały patrolowe Wietnamu Południowego⁵⁸. Wkrótce po tym wydarzeniu 1 VIII 1974 r. marynarka wojenna ChALW przyjęła do służby pierwszy okręt atomowy „Długi Marsz – 1”⁵⁹, podnosząc znacznie zdolność bojową chińskiej armii i zwiększając możliwość utrzymania suwerenności nad przejętymi wyspami Morza Południowochińskiego.

Prognozy zachodnich specjalistów na końcu lat 70. XX w. wskazywały, że *Chiny są zdecydowane i nadal toczyć będą walkę o rozpowszechnianie maoizmu na cały świat, o swoją hegemonię nad całą kulą ziemską*. Brytyjski sinolog B. Larkin uważał, że hegemonia ta (...) *zostanie osiągnięta stopniowo przez wywieranie wpływów na państwa graniczące z Chinami, a następnie na rejony bardziej odległe*. Wskazywał, że *Chiny przygotowują się do działań w przyszłości*. Przed chińską ekspansją przestrzegał w tym czasie także amerykański sinolog R. Boyle, wskazując, że (...) *kiedy Pekin odzyska statut mocarstwa światowego, jego działalność nigdy nie ograniczy się do peryferii Azji Południowo-Wschodniej* (...). „Podbój kuli ziemskiej” – główny cel strategiczny Chin wyznaczony przez

⁵⁵ Ibidem, s. 22.

⁵⁶ J. Bayer, W. J. Dziak, *Historia polityczna Chin 1839 – 2014. Kronika najważniejszych wydarzeń*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2015, s. 173.

⁵⁷ W. S. Olgin, op. cit., s. 17.

⁵⁸ J. Bayer, W. J. Dziak, op. cit., s. 299–300.

⁵⁹ Ibidem, s. 301.

Mao Zedonga sprawia, że wszystkie państwa mające znaczenie w środowisku międzynarodowym staną się potencjalnymi przeciwnikami Pekinu, o ile uznane zostaną przez chińskich liderów za przeszkodę na drodze do osiągnięcia tego celu⁶⁰.

W 1976 r. na obszarze szelfu filipińskiej wyspy Palawan odkryto ropę naftową, wobec czego władze Filipin postanowiły podjąć działania na rzecz zapewnienia kontroli nad znaczną częścią akwenu. 11 VI 1979 r. prezydent Markos wydał rozporządzenie, zgodnie z którym kraj ten rozszerzał obszar jurysdykcji na 33 wyspy, rafy i ławice Archipelagu Spratly. W tym samym roku Manila wyznaczyła 200-milową wyłączną strefę ekonomiczną Filipin. Wkrótce pretensje terytorialne zaczęły zgłaszać także inne państwa regionu. W 1979 r. władze Malezji opublikowały mapę przedstawiającą zasięg ich wód terytorialnych i należących do państwa wód przybrzeżnych szelfu kontynentalnego, zaś w maju 1980 r. Kuala Lumpur proklamowała utworzenie 200-milowej wyłącznej strefy ekonomicznej Malezji na obszarze Archipelagu Spratly. W 1977 r. także Wietnam określił 200-milowy obszar wyłącznej strefy ekonomicznej obejmujący część obszaru Wysp Spratly. W odpowiedzi na te działania władze ChRL ogłosiły dokument mający na celu potwierdzenie „bezdyskusyjnych praw Chin” do suwerenności nad całym obszarem Xisha (Paracel Island) i Nansha (Spratly Island)⁶¹.

Za ekspansjonistyczną polityką ChRL podążały działania zmierzające do rozbudowy potencjału ChALW. 1 V 1977 r. następca Mao Zedonga Hua Guofeng wydał oświadczenie, w którym wskazywał m.in.: *Powinniśmy przyspieszyć rewolucjonizowanie i modernizację Armii Ludowo-Wyzwoleńczej oraz zaktywizować przygotowania do wojny (...)*. Także w maju 1977 r. zastępca przewodniczącego KCKPCh Je Cien-ing oświadczył: *Powinniśmy koniecznie przyspieszyć rozwój podstawowych gałęzi przemysłu, kładąc nacisk na produkcję stali, celem utworzenia potężnej bazy dla naszego przemysłu obronnego i zapewnienia jego rozwoju, zaś 18 I 1978 r. „Renmin Ribao”, organ KPCh, opublikował artykuł, w którym informowano, że przemysł hutniczy ChRL skutecznie rozwiązał problem (...) zaopatrzenia w materiały niezbędne do produkcji bomb atomowych i wodorowych oraz sztucznych satelitów Ziemi⁶².*

Aktywność Chin wobec Azji Południowo-Wschodniej skomentował w 1977 r. amerykański specjalista w dziedzinie Chin, prof. A. D. Barnett: *Chiny*

⁶⁰ W. Samarin, *Smok nabiera sił*, Wydawnictwo Agencji Nowosti, Moskwa 1981, s. 86–87.

⁶¹ J. Potulski, *Morze Południowochińskie jako obszar konfliktów międzynarodowych*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, nr 3, s. 27.

⁶² B. Soborow, *Pekin: polityka militaryzacji*, Wydawnictwo Agencji Prasowej Nowosti, Moskwa 1979, s. 38–29.

będą w najbliższym okresie traktować Azję Południowo-Wschodnią jako strefę swych specjalnych interesów⁶³. Współcześnie chińska polityka w regionie wyraża się m.in. w intensywnie rozwijanych obrotach handlowych między ChRL i państwami Azji Południowo-Wschodniej, które w 2012 r. wynosiły 100 mld USD, a w 2015 r. już 500 mld USD⁶⁴.

Stopniowy postęp procesu instytucjonalizacji zbiorowego systemu bezpieczeństwa w regionie Zachodniego Pacyfiku wspierany jest intensywnie przez Pekin. Chińska dyplomacja usiłuje równocześnie minimalizować uczestniczenie w nim Stanów Zjednoczonych oraz przejąć dominującą pozycję, dezawuując przy tym rolę Japonii, wobec której rozgrywa politykę wyznaczoną „kartą historyczną”, zmuszając Tokio do kolejnych ustępstw, w związku z czym relacje chińsko-japońskie sprowadzają się z jednej strony do współpracy wyłącznie w wymiarze gospodarczym, z drugiej zaś – do eskalacji konfliktu o wyspy Senkaku (Diaoyu)⁶⁵.

Sinocentryczna koncepcja miejsca i roli Chin w środowisku międzynarodowym zakładała dominującą rolę Państwa Środka, zaś innych narodów – podrzędną. Zgodnie z tym dogmatem formalne relacje z Chinami wymagają uznania ich zwierzchności. Natomiast nieposłuszeństwo uznaje się za naruszenie ustalonego porządku i odrzucenie „woli niebios”⁶⁶. Z sinocentryzmu wywodzi się także idea wyznaczająca nadrzędne miejsce chińskiej narodowości Han, której interesy utożsamiane są z interesami wszystkich obywateli, zaś zjawisko integracji społecznej sprowadza się głównie do asymilacji, która jawi się narzędziem do ekspansji i umacniania chińskiej zwierzchności⁶⁷. Tam gdzie zawodził proces asymilacji, Państwo Środka wkraczało z rozwiązaniami siłowymi. Takiego podejścia należy spodziewać się wobec najważniejszych obszarów Zachodniego Pacyfiku, a w szczególności Morza Wschodniochińskiego i Południowo-chińskiego.

⁶³ A. D. Barnett, *China and the Major Powers in East Asia*, The Brookings Institution, Waszyngton 1977, s. 323.

⁶⁴ *Azja Wschodnia jako nowe centrum...*, op. cit., s. 9.

⁶⁵ Por. A. Kołodziejczyk, *Historyczne i kulturowe uwarunkowania postrzegania wzajemnego Chin i Japonii*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 892–904.

⁶⁶ W. J. Dziak, J. Bayer, *Tradycyjne chińskie widzenie świata. Chiny jako centrum świata*, [w:] A. Jaraczewska, J. Zajączkowski, *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985 – 2015. Ciągłość i zmiana w regionalnym systemie międzynarodowym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016, s. 159.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 162.

Bibliografia

- Azja Wschodnia jako nowe centrum polityki globalnej*, red. R. Ciastoń, T. Orłowski, I. Bil, Fundacja Amicius Europae, Warszawa 2013.
- Barnett A. D., *China and the Major Powers in East Asia*, The Brookings Institution, Waszyngton 1977.
- Bayer J., Dziak W. J., *Historia polityczna Chin 1839 – 2014. Kronika najważniejszych wydarzeń*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2015.
- Braudel F., *Gramatyka cywilizacji*, przeł. H. Igalson-Tygielska, Oficyna Naukowa, Warszawa 2006.
- Dziak W. J., Bayer J., *Tradycyjne chińskie widzenie świata. Chiny jako centrum świata*, [w:] A. Jaraczewska, J. Zajączkowski, *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985 – 2015. Ciągłość i zmiana w regionalnym systemie międzynarodowym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016.
- Fitzgerald C. P., *Chiny. Zarys historii kultury*, przeł. A. Bogdański, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974.
- Gacek Ł., *Wielka strategia Chin – implikacje dla państw sąsiednich*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo – gospodarka – cywilizacja*, red. J. Nakonieczna, J. Zajączkowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Głąbiński S., *Azja patrzy na Chiny*, Książka i Wiedza, Warszawa 1977.
- Grabowska-Lipińska I., *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949 – 1976*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995.
- Halimarski A., *Chiny w Azji*, [w:] *Chiny a kraje rozwijające się*, red. A. Janicki, I. Szadzińska, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1975.
- Halimarski A., *Trzy kręgi polityki zagranicznej Chin*, Książka i Wiedza, Warszawa 1982.
- Historia dyplomacji 1939 – 1945*, t. IV, red. A. A. Gromyko, I. N. Zimskowa, W. A. Zorina, W. S. Siemienowa, M. A. Charłamowa, przeł. A. Braclawska, N. Zamajska, Książka i Wiedza, Warszawa 1981.
- Jurkow S. G., *Azja w planach Pekinu*, przeł. Henryk Widłaszewski, Książka i Wiedza, Warszawa 1983.
- Kieniewicz J., *Portugalczyki w Azji XV – XX wiek*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.
- Kissinger H., *O Chinach*, przeł. M. Komorowska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2014.
- Kołodziejczyk A., *Historyczne i kulturowe uwarunkowania postrzegania wzajemnego Chin i Japonii*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.

- Kostikow J. D., *Wielkomocarstwowe ambicje a polityka graniczna kierownictwa pekińskiego*, [w:] *Ekspansjonizm terytorialny maoistowskich Chin*, red. H. Majska, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1976.
- Lobman J., *Stosunki między Chinami a Wietnamem*, [w:] *Pekin – dyplomacja i polityka. Szkice o chińskiej polityce zagranicznej*, red. A. Halimarski, J. Lobman, Z. Podlaski, Książka i Wiedza, Warszawa 1982.
- Man J., *Kubilaj-Chan. Władca największego imperium w dziejach*, przeł. K. Bażyńska-Chojnacka, P. Chojnacki, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2007.
- Mencil M. T., *Chińska Republika Ludowa jako współczesny podmiot środowiska międzynarodowego. T. I. Uwarunkowania*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Mizerska-Wrotkowska M., *Okinawa – amerykański „lotniskowiec” w Azji Wschodniej*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo – gospodarka – cywilizacja*, red. J. Nakonieczna, J. Zajączkowski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Niedziela S., *Japońska polityka bezpieczeństwa i obrony wobec wyzwań doby pozimnowojennej*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2014, nr 3(173).
- Olgin W. S., *Ekspansjonizm w polityce granicznej Pekinu*, [w:] *Ekspansjonizm terytorialny maoistowskich Chin*, red. H. Majska, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1976.
- Panikkar K. M., *Azja a dominacja Zachodu 1498 – 1945*, przeł. K. Kęplicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972.
- Picquart P., *Imperium chińskie. Historia i terażniejszość chińskiej diaspory*, przeł. I. Kałużyńska, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2006.
- Pietraś Z. J., *Międzynarodowa rola Chin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1990.
- Potulski J., *Morze Południowochińskie jako obszar konfliktów międzynarodowych*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, nr 3.
- Rowiński J., *Ewolucja polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej (1949 – 2011)*, [w:] *Wielkie przemiany w Chinach. Próba bilansu reform Deng Xiaopinga*, red. K. Gawlikowski, M. Ławacz, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, Warszawa 2012.
- Rowiński J., *Spory graniczne i konflikty terytorialne w Azji Wschodniej u progu XXI w.*, [w:] *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Stosunki międzynarodowe i gospodarcze. Studia i szkice*, red. K. Gawlikowski, M. Ławacz, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2004.
- Rowiński J., Pawłowski J., *Wizja „państwa” w Chinach. Tradycja a współczesność*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, red. E. Zajdler, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2011.
- Samarin W., *Smok nabiera sił*, Wydawnictwo Agencji Nowosti, Moskwa 1981.
- Sarek K., *Z mandatu Nieba. Podstawy sprawowania władzy politycznej w dawnych i współczesnych Chinach*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, red. E. Zajdler, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2011.

- Sikorski N. S., *Mafie chińskie*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1984.
- Soborow B., *Pekin: polityka militaryzacji*, Wydawnictwo Agencji Prasowej Nowosti, Moskwa 1979.
- Szczudlik-Tatar J., *Problem bazy Futenma na Okinawie w stosunkach japońsko-amerykańskich*, „Biuletyn PISM” nr 67(675), 28 kwietnia 2010.
- Tomala K., *Emigracja chińska w Azji Południowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1981.
- Wangrat M., *Spór Chin i Japonii o archipelag Senkaku*, „Forum Politologiczne” 2008, t. 8.
- Widłak T., *Sino-centriczny system międzynarodowy, [w:] Chiny w oczach Polaków. Księga jubileuszowa z okazji 60-lecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską a Chińską Republiką Ludową*, red. J. Włodarski, K. Zeidler, M. Burdelski, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.

Netografia

- Gwiazda A., *Rywalizacja Chin i Japonii w regionie Azji Wschodniej*, <http://geopolityka.net/rywalizacja-chin-i-japonii-w-regionie-azji-wschodniej/> (dostęp: 15.01.2017).
- Oni budowali Amerykę*, <http://www.dziennik.com/publicystyka/artykul/oni-budowali-ameryke> (dostęp: 5.12.2016).
- USA: Satelity ujawniły chińskie hangary lotnicze na wyspach Spratly*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,8311,title,USA-Satelity-ujawnily-chinskie-hangary-na-wyspach-Spratly,wid,18459864,wiadomosc.html> (dostęp: 23.09.2016).

Summary

The historical determinants of China's policy towards the western Pacific region: *Zhongguo, huaqiao*

The considerations on determinants of Chinese activity to areas of the western Pacific revealed the presence of relevant factors, i.e. historical conditions and, in particular, sinocentric ideology of China and the policy of China to the diaspora, living in areas of Southeast Asia for a number of years. The sinocentric concept of the place and role of China in the international environment involved the dominant role of China, and the secondary role was attributed to other nations. In accordance with this dogma, formal relations with China require recognition of their sovereignty. At the same time, disobedience is considered the violation of the established order and the rejection of “the will of the heavens”. Sinocentrism also inspired the idea of designating the main place for Chinese Han nationality, whose interests are strongly identified with the interests of all citizens, and the phenomenon of social integration involves mainly assimilation, which is a tool to expand and strengthen Chinese sovereignty. If the assimilation

process failed, China involved the solutions based on force. Such a solution should be expected towards the most important areas of the western Pacific, and, in particular, the East China Sea and the South China Sea.

keywords: assimilation, Chinese diaspora, Chinese expansionism, *huaqiao*, nationalism, sinocentrism, Southeast Asia, western Pacific, *Zhongguo*

słowa kluczowe: asymilacja, Azja Południowo-Wschodnia, chińska diaspora, chiński ekspansjonizm, *huaqiao*, nacjonalizm, sinocentryzm, zachodni Pacyfik, *Zhongguo*